

بررسی کنش متقابل سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات برنامه‌ریزی شده شهری.

نمونه موردی: محله جاهدشهر منطقه ۱۲ مشهد

فاطمه محمدنیا قرائی^۱، مرضیه تیموری^۲، محمدعلی خانی‌زاده^{۳*}

^۱استادیار، عضو هیات‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ایران.

^۲کارشناس‌ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع)، مشهد، ایران.

^۳کارشناس‌ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه بین‌المللی امام رضا(ع)، مشهد، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۹۵/۳/۱۶

چکیده

این مقاله با هدف بررسی تأثیرات سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی (دو بُعد عینی و ذهنی) در محلات برنامه‌ریزی شده شهری به دنبال ارتقای کیفیات زندگی در این دست از محلات، از طریق افزایش سرمایه‌های اجتماعی است. محله مورد مطالعه، محله جاهد شهر واقع در منطقه ۱۲ شهر مشهد است. معیارها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی، کیفیت عینی و ذهنی زندگی در ۴ سطح به صورت سلسله مراتبی تدوین شده‌اند. روش مورد استفاده از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی همبستگی است. گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته و با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۷۲ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است و روش توزیع پرسش‌نامه تصادفی ساده می‌باشد. در تحلیل اطلاعات از نرم افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است. نتایج: بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد و میزان تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت ذهنی زندگی بیشتر از کیفیت عینی آن می‌باشد؛ همچنین میزان سرمایه اجتماعی و کیفیت ذهنی زندگی در محله جاهدشهر از نظر ساکنان در حد متوسط رو به ضعیف و میزان کیفیت عینی زندگی در حد متوسط رو به بالا ارزیابی شده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت عینی زندگی، کیفیت ذهنی زندگی، سرمایه اجتماعی، محلات برنامه‌ریزی شده، محله جاهدشهر

مقدمه

کلان‌شهرها همراه نبوده است (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۷) و از طرف دیگر طرح‌های توسعه شهری در برخورد با مسائل و مشکلات شهری به ابعاد محدودی از حیات شهری توجه نموده و اتومبیل، مهم‌ترین عامل در تهیه این طرح‌ها به شمار می‌رود. از این‌رو توسعه‌های جدید شهری با تأکید بر خودرومرداری در گسست عمیقی با سنت گذشته شهر قرار گرفته و سبب غافل ماندن برنامه‌ریزان و طراحان شهری از ابعاد اجتماعی زندگی انسان و نقش عمیق آن در میزان رضایتمندی افراد از کیفیت زندگی خود شده‌اند. با توجه به اهمیت نقش سرمایه اجتماعی در ارتقاء کیفیت زندگی، به خصوص در توسعه‌های جدید و حسب اهمیت موضوع ارتقاء کیفیت زندگی در هر دو بُعد عینی و ذهنی آن به نظر می‌رسد که توجه به ابعاد

انسان جهت دستیابی به تأمین نیازهایش، همواره در طول تاریخ، دست به ایجاد تغییراتی در محیط زده است؛ اما این تغییرات همواره مطلوب نبوده و در پاره‌ای از مواقع باعث به وجود آمدن محیط‌هایی شده که انسان را دچار مشکل کرده است، به‌طوری‌که شرایط بشر در سکونتگاه شهری در سرتاسر جهان کاهش پیدا کرده و محیط شهری برای ساکنان موجود و آینده نواحی شهری به‌طور فزاینده‌ای زندگی ناپذیر و ناگیرا شده است (Fakhrroodin, 1991: 95). در طول چند دهه اخیر در ایران از یک طرف روند سریع شهری شدن گسترده وسیعی از فضاها جغرافیایی ایران، با تعادل بنیادین در اکثر شهرها، به ویژه در

سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی به حساب می‌آید تا از طریق اعمال مدیریتی صحیح و معطوف به ابعاد اجتماعی زندگی انسان، بتوان شاهد محله‌ای برخوردار از کیفیت‌های مطلوب زندگی بود.

مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

محله: در طی دهه‌های اخیر شهرها همچون بسیاری از پدیده‌های دیگر محیطی، بستر آزمون بسیاری از دیدگاه‌ها و نظریه‌های اقتصادی و اجتماعی بوده‌اند. در این مباحث نظری، بیشتر کلیت حیات شهری در سطح کلان و نه در واحدهای عینی و خرد شهری و یا تعاملات و نیازهای ساکنان آن مورد نظر بوده است. در بسیاری از رویکردهای تحلیلی و نیز تصمیم‌گیری‌های عملی، کنشگران شهری یا حضور نداشتند و یا این که جز اهداف فرعی بررسی و نظام عملیات برنامه‌ریزان قرار می‌گرفتند؛ بدین ترتیب محیط‌های خرد، یعنی واحدهای حقیقی و اجتماعی شهر، شبکه‌هایی که دارای کارکرد مستقیم هستند و خلاصه هسته‌های محلی شهری در فرایند بررسی‌ها و اقدامات عملی پیوسته مورد غفلت واقع می‌شدند. پس از نقد رویکردهای کلان در مطالعات شهری و گشایش در پیچه‌های نو به سوی تمرکز بر واحدهای عینی، ملاحظاتی شهری دستخوش دگرگونی‌های اساسی گردید. تغییر در نگرش بالا این پرسش را مطرح کرد که چگونه می‌توان نظام برنامه‌ریزی شهری را به اصول و قواعد نظری مجهز ساخت. آنچنان که با استفاده از ظرفیت‌های موجود، امکان توسعه پایدار در شبکه حیات شهری فراهم گردد. در نتیجه بروز رویکردهای نو در بررسی‌های شهری، بازشناسی ساخت و کارکرد محله‌های شهری، یعنی همان اجتماعات محیطی خرد در درون شهرهای بزرگ، شبکه ناحیه‌ای شهری و در نهایت بنیان‌های اولیه حیات شهری به منظور تقویت طراحی نظام برنامه‌ریزی توسعه پایدار در شهر به محوری عمده تبدیل گردد (موسوی، ۱۳۸۵: ۳۳۰-۳۳۱).

محله برنامه‌ریزی شده، اجتماعی است که بر پایه برنامه‌ای معین و از پیش طراحی شده پدید آمده و سازمان یافته باشد، یعنی این نوع محلات برپایه

اجتماعی توسعه یکی از مهم‌ترین ابعاد در تهیه طرح‌های توسعه به شمار می‌رود.

بنابراین در حال حاضر شاهد کاهش کیفیت زندگی در هر دو بُعد ذهنی و عینی آن و به تبع شاهد منزوی شدن شهرها، کاهش کیفیت عرصه‌های اجتماعی برنامه‌ریزی شده، عدم حس تعلق به جامعه، کاهش روابط چهره‌به‌چهره، کاهش امنیت، کاهش حس اعتماد بین ساکنان و به عبارتی دیگر شاهد کاهش سرمایه اجتماعی در این دست از محیط‌های شهری هستیم.

کلان‌شهر مشهد نیز همانند سایر کلان‌شهرهای ایران با روند سریع شهری شدن با توسعه‌ای نامتوازن همراه بوده و از مشکلات و معضلات بسیاری رنج می‌برد. عمده‌ترین مشکل کلان‌شهر مشهد، رشد فزاینده جمعیت به دلیل تمرکز کار و سرمایه و کمبود مسکن به خصوص برای اقشار متوسط و ضعیف جامعه می‌باشد. یکی از سیاست‌های اتخاذی دولت در برخورد با این مشکل، ایجاد مجموعه‌های مسکونی برنامه‌ریزی شده در توسعه‌های جدید این شهر می‌باشد. مجتمع‌های جدید ساخته شده شهرک غرب نمونه‌ای از تحقق این سیاست‌ها است. در برنامه‌ریزی و طراحی این مجموعه‌های مسکونی، رعایت اصول و معیارهای کیفیت زندگی و نقش سرمایه اجتماعی در ارزیابی مثبت شهروندان به کیفیت محیط زندگی آنان کمتر توجه شده است. پیامد نامطلوب این کم‌توجهی، شکل‌گیری ساختمان‌های بی‌روح بدون روابط اجتماعی خودانگیخته بوده و به تبع میزان مشارکت و اعتماد بین ساکنین کاهش یافته و در نتیجه افراد ساکن در این‌گونه مجموعه‌های مسکونی ارزیابی مثبتی نسبت به کیفیت زندگی خود ندارند.

در بین محلات شهرک غرب مشهد، محله جاهدشهر که یکی از محلات جدید ساخته شده واقع در منطقه ۱۲ می‌باشد، به عنوان مطالعه موردی انتخاب گردید. از آنجا که این محله سیاست‌های مدیریتی متفاوتی را در طول عمر پنج ساله خود تجربه نموده است به گونه‌ای که در ابتدا به صورت خصوصی و در حال حاضر از طریق شهرداری مدیریت می‌شود، می‌تواند گزینه مناسبی جهت بررسی تاثیرات

اول این که همه آن‌ها شامل جنبه‌های از یک ساخت اجتماعی هستند و دوم، کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختارند تسهیل می‌کنند (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵: ۹۵-۹۶). پوتنام^۳ سرمایه اجتماعی را اعتماد و شبکه‌های گسترده اجتماعی می‌داند که مشارکت را برای منافع چندسویه تسهیل می‌کند. براین اساس پوتنام ۶ بُعد رسمیت، هدف، اتصال‌دهی و پیوستگی، بی‌واسطگی، کثرت و جایگاه اجتماعی را در سرمایه اجتماعی وارد می‌بیند که براساس آن‌ها سرمایه اجتماعی کنشی بهم پیوسته نمی‌شود، بلکه در بستر هنجارها، اعتماد و مشارکت و عمل متقابل در شبکه‌های اجتماعی است که پیچیدگی‌ها و دشواری‌های فراگیری از کنش‌های در هم تنیده را قابل حل می‌کند (پورجعفر و محمودی‌نژاد، ۱۳۸۸: ۱۸). از نظر بانک جهانی، سرمایه اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای از نهادها، روابط و هنجارهایی که کمیت و کیفیت تعامل‌های اجتماعی یک جامعه را شکل می‌دهد (از کیا و غفاری، ۱۳۸۵: ۲).

کیفیت زندگی: طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاست‌گذاری‌های بسیاری از کشورها تاثیرگذار بوده است. مفهوم کیفیت زندگی جایگزین ایده ثروت به مثابه هدف اصلی توسعه اجتماعی شده است (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۰۰؛ میری، ۱۳۸۹: ۲۸). کیفیت زندگی، مفهومی چند وجهی است که در سطح خرد و هم در سطح کلان از آن استفاده می‌شود؛ علاوه بر این باید گفت که این مفهوم ترکیبی، شرایط عینی و ذهنی زندگی را نیز دربر دارد. جنبه ذهنی آن به احساس رضایت به طور عام اشاره دارد و جنبه عینی آن به پاسخ‌گویی به تقاضاهای فرهنگی و اجتماعی برای ثروت مادی، پایگاه اجتماعی و بهزیستی جسمانی برمی‌گردد (Phillips, 2006). گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۲۸). لیو سه رویکرد را در بررسی مفهوم کیفیت زندگی ارائه می‌دهد؛ ۱- تعریف کیفیت زندگی براساس عناصر تشکیل دهنده آن، مانند شادکامی، رضایتمندی، ثروت، سبک زندگی و...؛ ۲- تعریف کیفیت زندگی از طریق به‌کارگیری شاخص‌های

برنامه‌ریزی براساس شناخت نیازهای کوتاه‌مدت و بلندمدت به وجود می‌آیند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۵: ۲۷۸-۲۷۹) این نوع محلات معمولاً برای رفع نیازهایی در آینده، برنامه‌ریزی می‌شوند و به‌عنوان برنامه‌ریزی جهت‌دار شناخته می‌شوند. محلات برنامه‌ریزی شده، مناطق شهری مشخص با یک ترکیب متعادل از فعالیت‌های انسانی هستند که در اطراف یک مرکز شهری خاص وجود دارند (Cown, 2007:257).

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی، قدمتی طولانی در علوم اجتماعی دارد (Woolcock, 1998) و می‌توان آن را در آرای اندیشمندان متقدم و کلاسیک علوم اجتماعی جست‌وجو کرد؛ اما ورود این مفهوم به ادبیات مطالعات و برنامه‌ریزی شهری در سال ۱۹۶۰ و هم‌زمان با انتشار کتاب زندگی و مرگ شهرهای بزرگ آمریکا توسط جاکوب صورت گرفت (ذکایی و روشنفکر، ۱۳۸۴: ۷). این اصطلاح از مفاهیمی است که به دلیل چندوجهی بودن آن، تعاریف گوناگونی در مورد آن ارائه شده است. به منظور تبیین فضای مفهومی این واژه در زیر سه تعریف از سه نظریه‌پرداز مطرح در این زمینه که مطرح‌کنندگان و گسترش‌دهندگان این اصطلاح هستند آمده است:

بورديو^۱ سرمایه اجتماعی را در سه شکل سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی ارزیابی می‌کند که سرمایه اقتصادی قابلیت تبدیلی را به پول و ارز رایج دارد و سرمایه فرهنگی در شرایط معینی توانمندی تبدیل شدن را به سرمایه اقتصادی می‌یابد، حال آنکه سرمایه اجتماعی که برخاسته از التزام و وظیفه اجتماعی است، می‌تواند منبعی اساسی در تامین و تبدیل سرمایه‌های اقتصادی یا افزایش و بهبود میزان آن باشد (پورجعفر و محمودی‌نژاد، ۱۳۸۸: ۱۷). از دیدگاه بورديو، سرمایه اجتماعی جمع منابع واقعی و بالقوه‌ای است که حاصل شبکه بادوامی از روابط کم‌وبیش نهادینه شده، آشنایی و شناخت متقابل است (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۴). کلمن^۲ بر این اعتقاد است که سرمایه اجتماعی چیزی واحد نیست، بلکه چیزهایی گوناگون است که دو ویژگی مشترک دارند:

1- Bourdieu
2- Coleman

3- Putnam

فعالیت‌های هدفمند فرد برای دستیابی به اهداف و آرزوهایش اشاره دارد (Phillips, 2006؛ گروسی و نقوی، ۱۳۸۷: ۶۳-۶۴).

ارتباط مفهومی و تأثیر بین کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی: به‌طور کلی، با توجه به آنچه تا به حال گفته شد، می‌توان تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی را در موارد زیر خلاصه کرد:

✓ از طریق تسهیل کنش‌های فردی و جمعی برای بهبود شرایط عینی زندگی، مثل نظافت عمومی شهر، بهبود شرایط شغلی، بهبود شرایط اقتصادی، امنیت و ...

✓ از طریق تأثیر بر بهداشت عمومی و سلامت جسمی (پژوهش‌ها نشان داده رابطه بسیار نزدیکی بین بیماری و انزوای اجتماعی وجود دارد).

✓ از طریق بهبود بهداشت روانی و شرایط روحی و فردی (پژوهش‌ها نشان داده سرمایه اجتماعی بالاتر شرایط روحی- روانی بهتری را به دنبال دارد).

✓ از طریق تأثیر بر احساس فرد نسبت به خود.

✓ از طریق ایجاد شرایط اجتماع پذیری برای فرد، که خود از شاخص‌های کیفیت زندگی است (براتی و یزدان‌پناه شاه آبادی، ۱۳۹۰: ۴۳).

عینی و ذهنی اجتماعی مانند تولید ناخالص داخلی، بهداشت، شاخص رفاه، شاخص آموزش؛ ۳- تعریف کیفیت زندگی براساس تعیین متغیرها یا عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی و توجه به زمینه‌ها و شرایطی که در آن سطح کیفیت زندگی تعیین می‌شود (Liu, 1976).

برآگمن و دیگران (۲۰۰۷) و حریرچی و همکاران (۱۳۸۸) نیز کیفیت زندگی را استانداردهای زندگی مانند شغل مناسب، درآمد، مسکن، آموزش، سلامتی بهداشت، درمان و کیفیت محیطی که در آن زندگی می‌کنند، خدمات، امنیت و محیط زیست (بخش عینی) و رضایت از زندگی (بخش ذهنی) می‌دانند. نتایج مطالعه کستنزا و دیگران (۲۰۰۷) نشان می‌دهد که ترکیبی از روش‌های عینی و ذهنی برای تعیین کیفیت زندگی، می‌تواند این واژه را بهتر ترسیم کند. به این ترتیب، کیفیت زندگی از دو مولفه تامین نیازهای انسان و رفاه تشکیل شده است. سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را بهزیستی در حوزه‌های اجتماعی، روانی و فیزیکی می‌داند (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲۱). واحد پژوهش کیفیت زندگی دانشگاه تورنتو (۲۰۰۷) کیفیت زندگی را به عنوان میزان لذت فرد از امکانات اساسی زندگی تعریف می‌کند. کیفیت زندگی سه وجه دارد تحت عناوین "بودن" که از موجودیت فرد بحث می‌کند، "تعلق" که از ارتباط فرد با محیط صحبت می‌کند و "شدن" که به

جدول ۱: شاخص‌های سرمایه اجتماعی

شاخص	زیرمعیار	معیار	بُعد
میزان ارتباط بین همسایگان	نحوه و نوع ارتباط مردم محله با هم	پیوندهای همسایگی	ساخت روابط (شبکه‌ها)
میزان شرکت در فعالیت‌های جمعی در محله	مشارکت در امور محله	مشارکت	
میزان فعالیت برای حل مسائل و مشکلات محله			
میزان شرکت در گروه‌ها و انجمن‌ها	روابط گروهی انجمنی	روابط گروهی	کیفیت روابط (هنجارها)
میزان اعتماد به همسایگان	اعتماد بین شخصی	اعتماد	
میزان اعتماد به اقوام و خویشاوندان			
میزان اعتماد به جامعه	اعتماد تعمیم یافته	حس تعلق	
وجود عناصر شاخص و یادمانی	عناصر یادمانی		

منبع: نگارندگان با بهره‌گیری از: ذکایی و روشنفکر (۱۳۸۴)، براتی و یزدان‌پناه شاه‌آبادی (۱۳۹۰)، خاکپور (۱۳۸۸)، احمدوند و همکاران (۱۳۹۱)، زاهدی اصل و فرخی (۱۳۸۹)، شادی طلب و کرمانی (۱۳۸۷)، گروسی و نقوی (۱۳۸۷)، نوغانی و همکاران (۱۳۸۸)، میری (۱۳۸۹)، ماجدی و لهسایی زاده (۱۳۸۵)، Onyx and Bullen (2000), Kevin (2003), Putnam (2000) و Alrig and Halpern (2002).

جدول ۲: شاخص‌های کیفیت عینی زندگی

ابعاد مطالعاتی	معیار	زیر معیار	شاخص
کالبدی-فضایی	مسکن	تراکم ساختمانی	تعداد طبقات ساختمانی
		کیفیت بناها	نوع مصالح سازه
			نوع مصالح نما
			قدمت بناها
عملکردی-ساختاری	دسترسی به خدمات	دسترسی به مهدکودک	تعداد مهدکودک
		دسترسی به دبستان	فواصل دسترسی به مهدکودک
			تعداد دبستان
		دسترسی به ورزشی محله	فواصل دسترسی به دبستان
	تعداد زمین‌های ورزشی		
	دسترسی به مرکز بهداشتی درمانی	فواصل دسترسی به ورزشی	
		تعداد مراکز بهداشتی	
	دسترسی به مرکز فرهنگی	فواصل دسترسی به مراکز بهداشتی	
		تعداد مراکز فرهنگی	
	دسترسی به مراکز مذهبی	فواصل دسترسی به مراکز فرهنگی	
		تعداد مراکز مذهبی	
	دسترسی به پارک محله	فواصل دسترسی به مراکز مذهبی	
		تعداد پارک	
	دسترسی به مراکز خرید روزانه	تعداد پارک	
		فواصل دسترسی به پارک	
	دسترسی به مراکز خرید	تعداد مراکز خرید	
فواصل دسترسی به مراکز خرید			
اقتصاد خانوار	میزان درآمد خانوار	توانایی خانوار برای تامین نیازهای ضروری زندگی	
	اشتغال	میزان وقت کاری	
ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی	فراوانی ایستگاه‌های اتوبوس	تعداد ایستگاه‌های اتوبوس در محله	
	توزیع ایستگاه‌های اتوبوس	فواصل دسترسی به ایستگاه‌های اتوبوس	
فرهنگی-اجتماعی	اوقات فراغت	فضاهای گذران اوقات فراغت	کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت
			نحوه دسترسی به فضاهای اوقات فراغت
			فواصل دسترسی به فضاهای اوقات فراغت
	امنیت اجتماعی	احساس امنیت در مکان زندگی	مساحت فضاهای مخروبه و متروکه
			نورپردازی در شب
			تعداد مراکز فعال محلی

منبع: نگارندگان با بهره‌گیری از: (داداش پور و روشنی (۱۳۹۱)، کوکی (۱۳۸۶)، امین‌زاده گوهرریزی و کاکاوند (۱۳۹۲)، حاجی نژاد و همکاران (۱۳۹۰)، رضوانی (۱۳۸۸)، McCrea (2006)، Ulengin and et al (2001)، Feneri and Karanikolas (2013)، Massam (2002) و Healthy city, Toronto (1993)

جدول ۳: شاخص‌های کیفیت ذهنی زندگی

ابعاد مطالعاتی	معیار	زیر معیار	شاخص
کالبدی-فضایی	ساختمان	زیبایی شناسی ساختمان و بنا	زیبایی نمای ساختمان
		تراکم ساختمانی	میزان محصوریت فضایی
	بهداشت و سلامت محیط زندگی	نظافت و پاکیزگی	تمیز بودن معابر و مکان‌های عمومی
		عوامل الوده کننده محیطی	بو آهای آزار دهنده
			صداها ی آزار دهنده
سرزندگی محله	تنوع فعالیتی	کاربری‌های فعال در شب و روز	
	حضور پذیری	وجود محل‌های مناسب برای تجمع همسایگان	
عملکردی-ساختاری	رضایت از خدمات محله ای	خدمات رفاه اجتماعی	میزان رضایت از خدمات اجتماعی
		خدمات تفریحی	میزان رضایت از خدمات تفریحی
		خدمات تجاری	میزان رضایت از خدمات تجاری
اقتصادی	اقتصاد خانوار	بهره مندی از امکانات ضروری زندگی	میزان بهره مندی از امکانات ضروری زندگی
		اشتغال	میزان رضایت شغلی
حمل و نقل	حمل و نقل عمومی	کارایی سیستم حمل و نقل عمومی	میزان رضایت از سیستم حمل و نقل عمومی
فرهنگی-اجتماعی	روابط اجتماعی	نحوه و نوع ارتباط مردم محله با هم	میزان ارتباط بین همسایگان
		مشارکت	مشارکت در امور مربوط به محل زندگی
	حس تعلق		عناصر یادمانی
		وجود عناصر شاخص و یادمانی	

منبع: نگارندگان با بهره گیری از: (کاکاوند و همکاران ۱۳۹۲)، داداش پور و روشنی (۱۳۹۱)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۱)، رفیعیان و همکاران (۱۳۹۰)، کوکبی (۱۳۸۶)، احمدی و نادری کرون‌دان (۱۳۹۲)، حاجی نژاد و همکاران (۱۳۹۰)، قالیباف (۱۳۹۰)، راست بین و همکاران (۱۳۹۱)، رضوانی (۱۳۸۸)، براتی و یزدان‌پناه شاه آبادی (۱۳۹۰)، Feneri and Karanikolas (2013)، Healthy city, Toront (1993) و Massam (2002).

روش تحقیق

کوکران ۳۷۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد، به تعداد نمونه پرسش‌نامه در بین ساکنان محله به صورت تصادفی پخش و گردآوری شد. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه‌ها ۰,۹۱۵ و برای هر یک از ابعاد آن ۰,۷ می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی فرضیه‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و AMOS استفاده شده است.

محدوده و قلمرو پژوهش

محله جاهدشهر در شمال غربی مشهد و در ناحیه ۱ شهرداری منطقه ۱۲ واقع شده است. جمعیت آن برابر با ۱۳۵۸۷ نفر شامل ۶۸۸۴ نفر مرد (۵۰,۶۶) و ۶۷۰۳ نفر زن (۴۹,۳۳) می‌باشد و مساحتی در حدود ۷۴,۲ هکتار را در بر گرفته است. این محله از غرب و

تمرکز این پژوهش به بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت عینی و ذهنی زندگی در محله جاهدشهر واقع در منطقه ۱۲، شهرداری مشهد است. این تحقیق به لحاظ روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی هبستگی و به لحاظ ماهیت تحقیق، از نوع کاربردی است. جهت جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. چارچوب نظری و مفاهیم پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و سپس به منظور اندازه‌گیری متغیرهای سرمایه اجتماعی، کیفیت عینی زندگی، کیفیت ذهنی زندگی و بررسی تاثیرات سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در دو بُعد عینی و ذهنی آن در بخش نمونه موردی از روش میدانی، اعم از مشاهده مستقیم، مصاحبه و پرسش‌نامه استفاده گردید. با استفاده از فرمول

طرح آماده‌سازی امامیه غربی محدود می‌گردد (مهندسين مشاور نقش محیط، ۱۳۸۹: ۱۰).

جنوب به اراضی فضای سبز حفاظتی پیشنهادی طرح جامع و از شرق به شهرک اتوبوس‌رانی و از شمال به

شکل ۱: موقعیت محله در کشور، استان، شهر و منطقه.

زیرمعیارهای تدوین شده برای هر یک از متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه اجتماعی، کیفیت عینی زندگی و کیفیت ذهنی زندگی) به تفکیک ابعاد مطالعاتی پرداخته شده است. در این راستا از شاخص‌های مرکزی مانند میانگین، شاخص‌های پراکندگی و فراوانی برای یافته‌های تحقیق استفاده شده است.

آزمون‌های آماری

در بررسی و تحلیل روابط میان شاخص‌های پژوهش و متغیرهای زمینه‌ای پاسخ‌گویان در پژوهش حاضر از آزمون‌های t استودنت و V کرامر استفاده شده است؛ همچنین در بررسی و تحلیل روابط میان معیارها- زیرمعیارها و شاخص‌های پژوهش از مدل‌های تحلیل عامل تاییدی و روابط رگرسیونی استفاده شده است.

کیفیت زندگی عینی

۱- کالبدی فضایی

الف: مسکن: مولفه‌های سنجش وضعیت، تراکم ساختمانی و کیفیت بناها می‌باشد. میانگین وضعیت مسکن ۳,۵ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت متوسط روبه خوب قرار دارد.

بحث اصلی

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت عینی و ذهنی زندگی می‌باشد که با عنایت به این موضوع و پس از مشخص شدن مدل‌های مربوط به سنجش سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت ذهنی زندگی در محدوده مطالعاتی، سوالات مربوط به شاخص‌ها از طریق پرسش‌نامه در میان ساکنین این محدوده جمع‌آوری شد، سپس یافته‌های بدست آمده از این تحقیق در بخش‌های زیر ارائه گردید:

- آمار توصیفی: در این بخش از شاخص‌های مرکزی مانند میانگین، شاخص‌های پراکندگی و فراوانی برای یافته‌های تحقیق استفاده شده است.
- آمار استنباطی و تحلیلی: در این بخش از تحقیق، با استفاده از روش ایموس به بررسی روابط بین هر یک از معیارها با متغیرهای اصلی تحقیق و همچنین به بررسی روابط بین متغیرهای اصلی و سنجش همبستگی بین آنها پرداخته شده است.

یافته‌های توصیفی

در این بخش از پژوهش به بررسی معیارها و

ب- امنیت اجتماعی: ۱۱,۷ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۴۰ درصد متوسط، ۱۵ درصد زیاد و ۰ درصد خیلی زیاد است. میانگین وضعیت امنیت اجتماعی ۲,۷۹ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت متوسط روبه ضعیف است.

کیفیت زندگی ذهنی

۱- کالبدی فضایی

الف- ساختمان: مولفه‌های مورد سنجش: زیبایی شناسی و تراکم. میزان رضایتمندی از بنا، ۱,۷ درصد خیلی کم، ۵۸,۳ درصد کم، ۲۰ درصد متوسط، ۱۸,۳ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ساختمان ۲,۷۱ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت متوسط روبه ضعیف است.

ب- بهداشت و سلامت محیط زندگی: مولفه‌های بهداشت و سلامت محیط زندگی شامل: نظافت و پاکیزگی و عوامل آلوده کننده محیط می‌باشد. رضایت از بهداشت و سلامت، ۰ درصد خیلی کم، ۵,۱ درصد کم، ۳۲,۲ درصد متوسط، ۴۰,۷ درصد زیاد و ۲۲ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت بهداشت محیط ۳,۶۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت خوب.

پ- سرزندگی محله: مولفه‌ها: تنوع فعالیتی و حضور پذیری. ۱۳,۳ درصد خیلی کم، ۴۵ درصد کم، ۳۶,۷ درصد متوسط، ۳,۳ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت سرزندگی ۲,۴۵ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیتی ضعیف به نظر می‌رسد.

۲- عملکردی - ساختاری

الف- رضایت از خدمات محله ای: شامل خدمات رفاه اجتماعی، خدمات تفریحی و خدمات تجاری می‌باشد. میانگین وضعیت خدمات محله‌ای ۲,۸۳ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت متوسط رو به خوب دارد.

• خدمات رفاه اجتماعی: رضایت از خدمات رفاه اجتماعی: ۱۱,۷ درصد خیلی کم، ۳۱,۷ درصد کم، ۴۱,۷ درصد متوسط، ۱۳,۳ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۶۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

• خدمات تفریحی: رضایت از خدمات تفریحی: ۱۰ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۲۵ درصد متوسط،

• تراکم ساختمانی: ۲۸ درصد تراکم ساختمانی ۱ طبقه، ۱۴ درصد تراکم ساختمانی ۲ طبقه، ۳۷ درصد تراکم ساختمانی ۳ طبقه و ۵ درصد تراکم ساختمانی ۴ طبقه و بالاتر.

• کیفیت بناها: ۴۰ درصد کیفیت پایین، ۳۷ درصد متوسط و ۲۳ درصد کیفیت بالا.

۲- عملکردی - ساختاری

الف- دسترسی به خدمات: مولفه‌های مورد سنجش: ورزشی محله، مراکز فرهنگی، مراکز خرید روزانه، پارک محله‌ای، مهد کودک، دبستان، بهداشتی درمانی و مراکز مذهبی. ۵ درصد خیلی پایین، ۱۵ درصد پایین، ۱۱,۷ درصد متوسط، ۳۳,۳ درصد بالا و ۳۵ درصد خیلی بالا. میانگین وضعیت دسترسی به خدمات ۳,۶۵ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیت خوب قلمداد می‌شود.

۳- اقتصادی

الف- اقتصاد خانوار: مولفه‌های سنجیده شده، میزان درآمد خانوار و اشتغال. ۱۰ درصد خیلی پایین، ۳۸,۳ درصد پایین، ۳,۳ متوسط، ۱۸,۳ درصد بالا و ۰ درصد خیلی بالا. میانگین وضعیت اقتصاد خانوار ۲,۶۶ در بازه ۱ تا ۵ می‌باشد که وضعیتی ضعیف به نظر می‌رسد.

۴- حمل و نقل

الف- ایستگاه‌های حمل و نقل عمومی: مولفه‌های مورد سنجش: فراوانی ایستگاه‌های اتوبوس و تعداد اتوبوس می‌باشد. ۳,۳ درصد خیلی کم، ۱۱,۷ درصد کم، ۳۵ درصد متوسط، ۳,۳ درصد زیاد و ۱۶,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت حمل و نقل ۳,۳۸ در بازه ۱ تا ۵ قرار دارد که وضعیتی متوسط رو به خوب را احراز کرده است.

۵- فرهنگی - اجتماعی

الف- اوقات فراغت: مولفه‌های اوقات فراغت شامل فضاهای گذران اوقات فراغت می‌باشد. ۱۳,۳ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۳۵ درصد متوسط، ۱۶,۷ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت اوقات فراغت ۲,۶۶ در بازه ۱ تا ۵ قرار دارد که وضعیتی ضعیف می‌باشد.

۱- ساخت روابط (شبکه‌ها)
الف- پیوند همسایگی: مولفه شامل نحوه و نوع ارتباط مردم محله. ۱۶,۷ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۳۶,۷ درصد متوسط، ۱۰ درصد زیاد و ۳,۳ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۵۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

ب- روابط گروهی: ۳۳,۹ درصد خیلی کم، ۲۲ درصد کم، ۲۳,۷ درصد متوسط، ۱۰,۲ درصد زیاد و ۱۰,۲ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۴۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

پ- مشارکت: ۱۵ درصد خیلی کم، ۳۸,۳ درصد کم، ۳۱,۷ درصد متوسط، ۱۳,۳ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۶۵ درصد در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

۲- کیفیت روابط (هنجارها)

الف- اعتماد

• اعتماد بین فردی: این مولفه شامل اعتماد بین افراد و اعتماد تعمیم یافته. ۱۸,۳ درصد خیلی کم، ۳۸,۳ درصد کم، ۲۸,۳ درصد متوسط، ۱۳,۳ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین ۲,۵۳ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

• اعتماد تعمیم یافته: مولفه اعتماد اجتماعی. ۸,۳ درصد خیلی کم، ۲۵ درصد کم، ۳۳,۳ درصد متوسط، ۳۱,۷ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین ۲,۹۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

ب- حس تعلق: شامل عناصر یادمانی. ۱۱,۹ درصد خیلی کم، ۳۷,۳ درصد کم، ۱۸,۶ درصد متوسط، ۲۲ درصد زیاد و ۱۰,۲ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۸۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

فرضیات به کار رفته در تحلیل پرسش نامه (فرض H0)

۱- بین جنسیت استفاده‌کنندگان و مطلوبیت سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی ارتباطی وجود ندارد.

۲- بین سن استفاده‌کنندگان و مطلوبیت سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی ارتباطی وجود ندارد.

۲۶,۷ درصد زیاد و ۵ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت ۲,۸۰ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

• خدمات تجاری: ۶,۷ درصد خیلی کم، ۳۱,۷ درصد کم، ۲۶,۷ درصد متوسط، ۲۵ درصد زیاد و ۱۰ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت خدمات تجاری ۲,۹۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط.

۳- اقتصادی

الف- اقتصاد خانوار مولفه‌های اقتصاد شامل بهره‌مندی از امکانات ضروری زندگی و اشتغال. رضایت از اقتصاد خانوار: ۸,۳ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۲۶,۷ درصد متوسط، ۳۰ درصد زیاد و ۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین: ۲,۸۷ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

۴- حمل و نقل

الف- حمل و نقل عمومی: مولفه‌ها شامل کارایی سیستم می‌باشد. ۶,۷ درصد خیلی کم، ۲۱,۷ درصد کم، ۲۸,۳ درصد متوسط، ۳۱,۷ درصد زیاد و ۱۱,۷ درصد خیلی زیاد. میانگین وضعیت: ۳,۲۰ و وضعیت متوسط روبه خوب.

۵- فرهنگی - اجتماعی

الف- روابط اجتماعی: مولفه‌های شامل: نحوه و ارتباط مردم محله باهم. ۱۶,۷ درصد خیلی کم، ۳۳,۳ درصد کم، ۳۶,۷ درصد متوسط، ۱۰ درصد زیاد و ۳,۳ درصد خیلی زیاد. میانگین ۲,۵۶ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت ضعیف.

ب- مشارکت: شامل امور مربوط به محل زندگی در سطح محله. خیلی کم ۱۵ درصد، کم ۳۸,۳ درصد، متوسط ۳۱,۷ درصد، زیاد ۱۳,۳ درصد و خیلی زیاد ۱,۷ درصد. میانگین وضعیت ۲,۶۵ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

پ- حس تعلق: مولفه یادمانی است. ۱۱,۹ درصد خیلی کم، ۳۷,۳ درصد کم، ۱۸,۶ درصد متوسط، ۲۲ درصد زیاد و ۱۰,۲ درصد خیلی زیاد. میانگین ۲,۸۹ در بازه ۱ تا ۵ و وضعیت متوسط روبه ضعیف.

سرمایه اجتماعی

زندگی ذهنی تاثیر گذار بوده به گونه‌ای که کیفیت زندگی عینی و ذهنی در محدوده مورد مطالعه در حد متوسط بوده و در میان خانوارهایی که ۵ سال و بالاتر در محدوده ساکن هستند بیش از دیگر خانواده‌ها می‌باشد. اما به لحاظ سرمایه اجتماعی میان گروه‌های زمانی مختلف تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود.

به‌منظور بررسی ساختار روابط میان متغیرهای پژوهش که در سطح فاصله‌ای سنجیده شده‌اند با استفاده از نرم‌افزار ایموس به تحلیل داده‌های آنها پرداخته شده و نتایج زیر بدست آمده است.

۱- کیفیت عینی زندگی:

در بررسی معیارهای این متغیر از میان معیارهای مطرح شده، معیار اقتصاد خانوار به دلیل عدم تاثیر معنادار بر متغیر کیفیت زندگی عینی و تاثیر منفی بر برآزش‌های تایید مدل حذف گردیده است.

طبق نتایج به‌دست آمده که در مدل زیر قابل مشاهده است، معیارهای امنیت اجتماعی با اندازه تاثیر ۶۳ درصد، کیفیت و عمر مسکن با اندازه تاثیر ۲۶ درصد، دسترسی به حمل و نقل عمومی با اندازه تاثیر ۲۲ درصد و دسترسی به خدمات شهری جهت گذران اوقات فراغت با اندازه تاثیر ۱۷ درصد به ترتیب بر کیفیت زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تاثیر می‌گذارند.

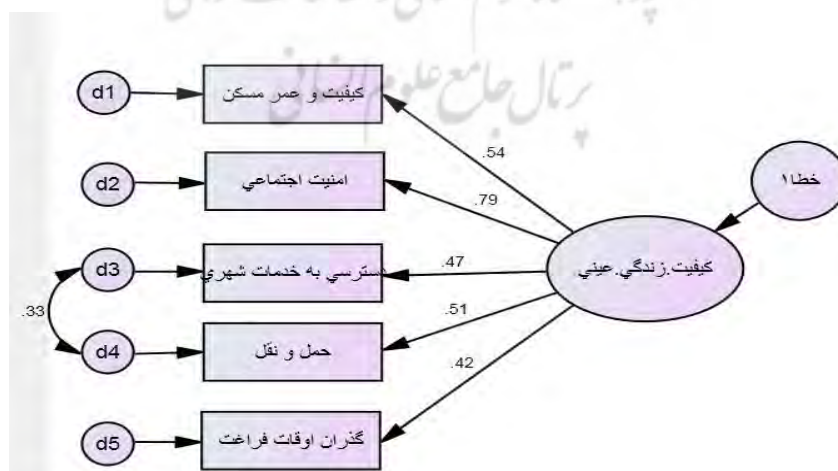
۳- بین تحصیلات استفاده‌کنندگان و مطلوبیت سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی ارتباطی وجود ندارد.

۴- بین شغل استفاده‌کنندگان و مطلوبیت سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی ارتباطی وجود ندارد.

۵- بین مدت سکونت استفاده‌کنندگان در محله و مطلوبیت سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی ارتباطی وجود ندارد.

یافته‌های تحلیلی

موارد بحث در این زمینه بررسی وجود رابطه بین متغیرهای موجود در پرسش‌نامه با هر یک از متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی عینی و کیفیت زندگی ذهنی) و بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی با کیفیت عینی و ذهنی می‌باشد. با توجه به آزمون‌های صورت پذیرفته (t استودنت و ۷ کرامر) می‌توان گفت: متغیرهای جنسیت (اثبات فرض H_0)، سن (اثبات فرض H_0)، تحصیلات (اثبات فرض H_0) و شغل (اثبات فرض H_0) در محله جاهدشهر، مستقل از سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی ذهنی و کیفیت زندگی عینی بوده و اثری بر مطلوبیت آنها ندارند؛ ولی متغیر مدت سکونت (رد شدن فرض H_0) در محله بر میزان کیفیت زندگی عینی و کیفیت

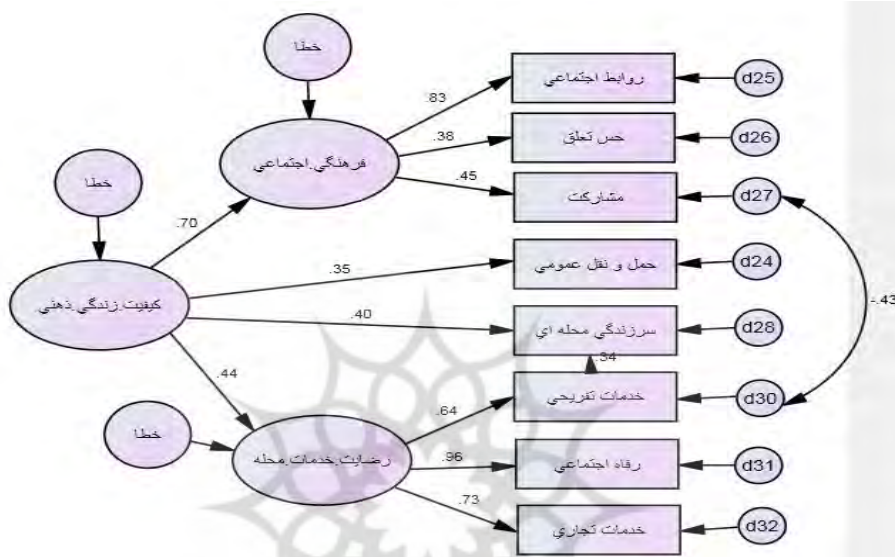

شکل ۲: خروجی نرم افزار با مولفه کیفیت عینی زندگی

۲- کیفیت ذهنی زندگی

در بررسی معیارهای این متغیر از میان معیارهای مطرح شده، معیارهای اقتصاد خانوار، بهداشت محیط و نمای ساختمانی به دلیل عدم تاثیر معنادار بر متغیر کیفیت زندگی عینی و تاثیر منفی بر برازش‌های تایید مدل، حذف گردیده است.

طبق نتایج بدست آمده که در مدل زیر نیز قابل مشاهده است، معیارهای فرهنگی اجتماعی با ۴۹ درصد، رضایت از خدمات محله با اندازه تاثیر ۱۹ درصد، سرزندگی محله‌ای با اندازه تاثیر ۱۶ درصد رضایت از حمل و نقل عمومی با اندازه تاثیر ۱۲ درصد به ترتیب بر کیفیت ذهنی زندگی افراد در محدوده مورد مطالعه تاثیر می‌گذارند.

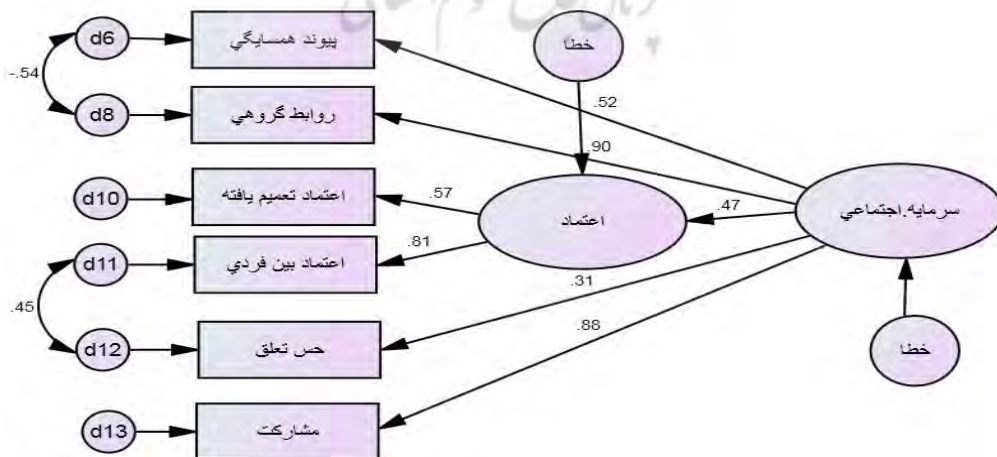

شکل ۳: خروجی نرم افزار با مولفه کیفیت ذهنی زندگی

۳- سرمایه اجتماعی

در بررسی معیارهای این شاخص از میان معیارهای مطرح شده، همان‌طور که در مدل زیر قابل مشاهده است، معیارهای روابط گروهی با اندازه تاثیر ۸۰ درصد، مشارکت با اندازه تاثیر ۷۷ درصد، پیوند

همسایگی با اندازه تاثیر ۲۷ درصد، اعتماد با اندازه تاثیر ۲۲ و حس تعلق با اندازه تاثیر ۹ درصد به ترتیب بر سرمایه اجتماعی افراد در محدوده مورد مطالعه تاثیر می‌گذارند.

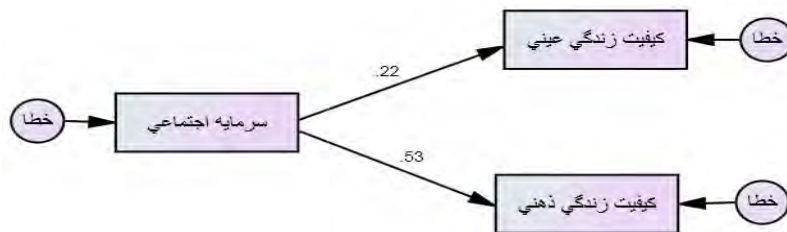

شکل ۳: خروجی نرم افزار با مولفه سرمایه اجتماعی

۴- روابط میان متغیرهای اصلی:

میزان ۵۳ درصد می‌باشد. به عبارتی دیگر متغیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی عینی تا ۵ درصد و بر کیفیت زندگی ذهنی تا ۲۸ درصد تاثیرگذار است.

همان‌طور که در مدل زیر قابل مشاهده است همبستگی میان سرمایه اجتماعی و کیفیت عینی زندگی به میزان ۲۲ درصد و با کیفیت ذهنی زندگی به

شکل ۴: خروجی نرم افزار، ارتباط میان مولفه‌ها

کیفیت زندگی عینی به‌طور متوسط ۳,۲۲، کیفیت ذهنی زندگی ۲,۸۷ و سرمایه اجتماعی ۲,۶۶.

میزان متغیرهای اصلی تحقیق همان‌طور که در جداول زیر قابل مشاهده است به‌ترتیب عبارتند از:

جدول ۴: میانگین میزان متغیر کیفیت زندگی عینی

متغیر اصلی	معیار	میانگین امتیاز معیارها	وضعیت معیارها	میانگین کل	وضعیت کل
کیفیت زندگی عینی	مسکن	۳,۵	خوب	۳,۲۲	متوسط رو به بالا
	دسترسی به خدمات	۳,۶۵	خوب		
	حمل و نقل	۳,۳۸	متوسط رو به خوب		
	امنیت اجتماعی	۲,۷۹	متوسط رو به ضعیف		
	اوقات فراغت	۲,۶۶	متوسط رو به ضعیف		

جدول ۵: میانگین میزان متغیر کیفیت ذهنی

متغیر اصلی	معیار	میانگین امتیاز معیارها	وضعیت معیارها	میانگین کل	وضعیت کل
کیفیت زندگی ذهنی	مسکن	۲,۷۱	متوسط رو به ضعیف	۲,۸۷	متوسط رو به پایین
	سرزندگی	۲,۴۵	ضعیف		
	رضایت از خدمات محله ای	۲,۸۲	متوسط رو به ضعیف		
	حمل و نقل	۳,۲۰	متوسط رو به خوب		
	حس تعلق	۲,۸۹	متوسط رو به ضعیف		
	روابط اجتماعی	۲,۵۶	متوسط رو به ضعیف		
	مشارکت	۲,۶۵	متوسط رو به ضعیف		

جدول ۶: میانگین میزان متغیر سرمایه اجتماعی

متغیر اصلی	معیار	میانگین امتیاز معیارها	وضعیت معیارها	میانگین کل	وضعیت کل
سرمایه اجتماعی	پیوندهای همسایگی	۲,۵۶	متوسط رو به ضعیف	۲,۶۶	متوسط رو به پایین
	مشارکت	۲,۶۵	متوسط رو به ضعیف		
	رابط گروهی	۲,۴۰	ضعیف		
	اعتماد	۲,۷۱	متوسط رو به ضعیف		
	حس تعلق	۲,۸۹	متوسط رو به ضعیف		

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج تحقیق میزان کیفیت ذهنی زندگی و سرمایه اجتماعی در محله جاهدشهر متوسط رو به ضعیف ارزیابی شده و کیفیت عینی زندگی متوسط رو به بالا ارزیابی گردید. این سطح از رضایت‌مندی برای یکی از محلات برنامه‌ریزی شهری، امتیاز مطلوبی محسوب نمی‌شود. از آنجا که ارتقای کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی در گرو بهبود کیفیت در معیارها و زیرمعیارهای سازنده آن می‌باشد، در همین راستا با توجه به هدف اصلی تحقیق مبنی بر ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی در محله جاهدشهر با استفاده از ارزیابی این متغیرها توسط ساکنان، در این قسمت از تحقیق به ارائه راهکارهایی در این زمینه پرداخته شده است.

پیشنهادها

راهکارهای بهبود و ارتقاء سرزندگی محله:

- پیش‌بینی فضاها و مبلمان مناسب جهت مکت و تجمع ساکنان محله
- ایجاد فضاهای چند منظوره‌ی فرهنگی، آموزشی و ورزشی به منظور استفاده از فضا در تمام ساعات
- تجهیز و تقویت فضاهای سبز محلی به‌منظور ایجاد جذابیت برای حضور پررنگ تر کودکان و زنان در این فضاها
- راهکارهای بهبود و رضایت از خدمات محله‌ای
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های آموزشی در سطح محله
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های درمانی در سطح محله
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های ورزشی در سطح محله
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های فرهنگی در سطح محله
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های تجاری در سطح محله
- ارتقاء کیفیت کاربری‌های مذهبی در سطح محله
- راهکارهای بهبود و ارتقای حمل و نقل عمومی
- جانمایی مناسب ایستگاههای اتوبوس در محله برای دسترسی بهتر به خدمات درون و برون محله‌ای.
- ایجاد شبکه پیوسته و منسجم پیاده و دوچرخه برای دسترسی به مراکز محله و زیر محله‌ها.

راهکارهای بهبود و ارتقای روابط اجتماعی:

- طراحی مناسب و تجهیز فضاهای بین بلوک‌های ساختمانی به منظور خلق فضاهای جمعی فعال برای ساکنان آنها
- تشکیل گروه‌های مختلف فرهنگی، مذهبی، ورزشی در مساجد محله به منظور جذب ساکنین راهکارهای بهبود و ارتقای حس تعلق:
- ایجاد امکان ارتباطات و تعاملات رودرو و چهره‌به‌چهره در میان ساکنان
- تشکیل گروه‌های محلی در میان رده‌های مختلف ساکنان از جمله گروه‌های جوانان، سالمندان، زنان و...
- افزایش حس تعلق خاطر ساکنان و در نهایت حس مسئولیت‌پذیری در میان آنها از طریق دخیل نمودن آنها در ارائه طرح، اجرا و بهبود آن
- استفاده از عناصر طراحی ماندگار در فضاهای عمومی جهت افزایش خاطره‌انگیز بودن محله راهکارهای بهبود و ارتقای مشارکت:
- آموزش و تعلیم شهروندان برای آماده‌سازی آنها برای درگیر شدن در فرآیند مشارکت و برنامه ریزی برای محله خود.
- افزایش مشارکت ساکنان در مدیریت محله به وسیله تقویت شورایی‌ها و شورای محله.
- تشکیل گروه‌های مردم‌نهاد با اهداف مختلف از جمله مشارکت در برنامه ریزی، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در تعامل با نهادهای بالادست.
- راهکارهای بهبود و ارتقای امنیت اجتماعی:
- بهبود وضعیت نورپردازی در محله و تداوم روشنایی در ساعات انتهایی شب.
- برنامه‌ریزی برای استفاده از زمین‌های بایر و متروکه داخل محله برای تامین کاربری‌های مورد نیاز محله.
- ساماندهی فضاهای مستعد جرم و بزه به‌ویژه در فضاهای بین بلوک‌ها که اغلب تاریک و فاقد دید مناسب از درون واحدهای مسکونی هستند.
- برنامه‌ریزی و پیش‌بینی مراکز در محله که به صورت شبانه‌روزی یا تا ساعات انتهایی شب فعال

۳. ازکیا، مصطفی. غلامرضا غفاری، ۱۳۸۵. جامعه شناسی توسعه، تهران، انتشارات کیهان.
۴. ازکیا، مصطفی. غلامرضا غفاری، ۱۳۸۸. توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. نشر نی، تهران.
۵. براتی، ناصر. محمدرضا یزدان پناه شاه‌آبادی. ۱۳۹۰. بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری. نمونه موردی شهر جدید پردیس. پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری. استادراهنما: ناصر براتی، دانشگاه امام خمینی.
۶. براتی، ناصر. محمدرضا یزدان پناه شاه‌آبادی. ۱۳۹۰. بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه موردی: شهر جدید پردیس). جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، (۱)۲، ۴۹-۲۵.
۷. پورجعفر، محمدرضا. هادی محمودی نژاد. ۱۳۸۸. طراحی شهری و سرمایه‌های اجتماعی در فضاهای شهری، انتشارات هله. تهران.
۸. حاجی‌نژاد، علی. مجتبی رفیعیان و حسین زمانی. ۱۳۹۰. بررسی متغیرهای فردی موثر بر رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، مطالعه موردی: مقایسه بافت قدیم و جدید شیراز. مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷، ۶۳-۸۲.
۹. خاکپور، براتعلی. عزت‌الله مافی و علیرضا باوان پوری. ۱۳۸۸. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله ای. نمونه موردی کوی سجادیه مشهد. مجله جغرافیا و توسعه ی ناحیه ای، سال ۷، شماره ۱۲، ۵۶-۸۱.
۱۰. داداش پور، هاشم. صالح روشنی. ۱۳۹۱. ارزیابی تعامل میان فرد و محیط زندگی در محلات جدید با استفاده از سنجش کیفیت عینی و ذهنی. مطالعه موردی: شهرک نفت تهران. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، شماره ۶، ۱-۱۵.
۱۱. ذکایی، محمد سعید. پیام روشنفکر. ۱۳۸۴. رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری. فصل نامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۱، ۳۲-۳۸.
۱۲. رفیعیان، مجتبی، مولودی، جمشید و پور طاهری، مهدی. ۱۳۹۰. سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای جدید، مطالعه موردی شهر جدید هشتگرد. مجله مدرس علوم انسانی-برنامه ریزی و آمایش فضا، شماره ۳، صص ۳۸-۱۹.

- باشند همانند خدمات و کاربری‌های سطح محله (مانند سوپرمارکت‌ها، اغذیه فروشی‌ها و...).
- تجهیز و تقویت فضاهای عمومی محله جهت افزایش حضور ساکنان به خصوص نوجوانان و زنان در عرصه عمومی.
 - راهکارهای بهبود و ارتقای اوقات فراغت:
 - افزایش سرانه کاربری‌های مطلوب ساکنان محله هم‌چون مراکز ورزشی، فرهنگی، فضای سبز و ...
 - پیش‌بینی برگزاری نمایشگاه‌ها و مسابقات بازی کودکان و نوجوانان در پارک‌های محلی به صورت دوره‌ای.
 - راهکارهای بهبود و ارتقای اعتماد:
 - با ارتقای مشارکت، امنیت، اوقات فراغت، حس تعلق، روابط اجتماعی، خدمات محله‌ای و سرزندگی از طریق ارائه راهکارهای پیشنهادی اعتماد نیز در بین ساکنان محله افزایش می‌یابد.

توصیه‌های پژوهش

- در طرح‌های توسعه شهری به بُعد اجتماعی توسعه توجه بیشتری مبذول شود.
- در طرح‌های شهری نحوه ی ارزیابی، خواسته‌ها، نظرات و اولویت‌های ساکنان در ارائه راهبردها و پیشنهادها آتی این طرح‌ها مبنای کار قرار گیرد.
- به ویژگی‌های منحصر به فرد محلات برنامه‌ریزی شده شهری در گزینش مدل و شاخص‌های موثر در سنجش کیفیت زندگی توجه شود.

منابع

۱. احمدی، قادر نادری کزندان. ۱۳۹۲. مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در محلات بافت جدید و قدیم شهری (نمونه موردی: محله شهرک قدس و قطارچیان شهر سنجند). مطالعات شهری، دوره ۲، شماره ۸، صص ۷۱-۸۱.
۲. احمدوند، مصطفی. سعید هدایتی و خسرو عبداللہی. ۱۳۹۱. بررسی تأثیر رفاه و سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد. مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، (۳)۱، ۸۹-۱۱۲.

۱۳. رضوانی، محمدرضا، علی‌اکبر متکان و حسین منصوریان و محمد حسین ستاری. ۱۳۸۸. توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مورد: شهر نورآباد، استان لرستان). فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲.
۱۴. راست بین، ساجد. یاسر جعفری و یاسمن دارم و امیر محمد معززی مهر طهران. ۱۳۹۱. رابطه همبستگی بین کیفیت‌های محیطی و تداوم حیات شهری در عرصه‌های عمومی. نمونه موردی جلفای اصفهان. مجله باغ نظر، سال ۹، شماره ۲۱، ۳۵-۴۶.
۱۵. زاهدی اصل، محمد. جواد فرخی. ۱۳۸۹. بررسی رابطه میزان سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی سرپرستان خانوارهای ساکن تهران. فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۹، صص ۲۹-۱.
۱۶. سیفال‌دینی، فرانک. ۱۳۸۵. فرهنگ واژگان تخصصی برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. تهران: انتشارات آبیژ.
۱۷. شاطریان، محسن. امیر اشنویی و محمود گنجی پور. ۱۳۹۱. سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره سیزدهم، صص ۱۴۴-۱۲۷.
۱۸. شادی طلب، ژاله. فرشته حجتی کرمانی. ۱۳۸۷. فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی. رفاه اجتماعی، دوره ۷، شماره ۲۸، صص ۵۶-۳۵.
۱۹. قالیباف، محمدباقر. ۱۳۹۰. ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد). فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، ۳۱(۹)، ۳۳-۵۳.
۲۰. کاکاوند، الهام. ناصر براتی و بهرام امین زاده گوهر ریزی. ۱۳۹۲. سنجش تطبیقی تصویر ذهنی شهروند و شهرساز به مفهوم کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر قزوین). باغ نظر، دوره ۱۰، شماره ۲۵، صص ۱۱۲-۱۰۱.
۲۱. کویکی، افشین. ۱۳۸۶. معیارهای ارزیابی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری. نشریه هویت شهر، سال اول، شماره ۱.
۲۲. گروسی، سعیده. علی نقوی. ۱۳۸۷. سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان. مجله علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۳۰ و ۳۱، ۸۲-۶۱.
۲۳. موسوی، سید احمد. ۱۳۸۵. برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی: کوی طلاب شهر مشهد. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد
- برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. استاد راهنما: علی اکبر تقوایی. دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس.
۲۴. ماجدی، سید مسعود. عبدالعلی لهسایی‌زاده. ۱۳۸۵. بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای. سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی. مطالعه موردی در روستاهای استان فارس. فصل نامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، ۹۱-۱۳۵.
۲۵. میری، غلامرضا. ۱۳۸۹. بررسی نقش سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی. مطالعه موردی بخش پشت آب سیستان. فصل نامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال ۲، شماره ۴، ۲۵-۳۸.
۲۶. مهندسین مشاور نقش محیط. ۱۳۸۹. طرح تفصیلی حوزه شمال غرب مشهد.
۲۷. نوغانی، محسن. احمدرضا اصغرپور و مهدی کرمانی و شیما صفا. ۱۳۸۷. کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱، ۱۱۱-۱۴۰.
28. Alrig, Stephen, Halpern, David and Fitzpatrick, Sarah. 2002. Social Capital: A Discussion Paper, Performance and Innovation Unit.
29. Cowan, R. 2007. The Dictionary of Urbanism, London, Street Wise Press.
30. Fakhruddin. 1991. Quality of Urban Life, Rawat Publication, Jaipur, First Edition.
31. Feneri, A-M, and Karanikolas, N. 2013. Measuring Quality of life (QOL) in urban environment: an integrated approach. CEST Athens Greece. 294.
32. Healthy City Toronto. 2000. Toronto's First State of City Report, Healthy City Project, Toronto.
33. Kevin, M. 2003. Social Capital and the Built Environment: The Importance of Walkable Neighborhoods. American Journal of Public Health, 93.
34. Liu, B. 1976. Quality of life indicators in U.S metropolitan areas: A statistical analysis, New York: Rutledge.
35. McCrea, R., Shyy, T. and Stimson, R. 2006. What is the Strength of the Link Between Objective and Subjective Indicators of Urban Quality of Life, Applied Research in Quality of Life, 1: 79-96.
36. Massam, H. Brayn. 2002. Quality of Life: Public Planning and Private Living, Progress in Planning, 14-146.
37. Onyx, J., and Bullen, P. 2000. Measuring social capital in five communities. The Journal of Applied Behavioral Science; 36(1): 23-42.

- of life: The case of Istanbul, European Journal of Operation Research, 130: 361-274.
41. Woolcock, M. 1997. Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework. Theory and Society, 00: 1-57.
38. Philips, D. 2006. Quality of Life: Concept, Policy and Practice, London, Rutledge.
39. Putnam, R.D. 2000. Bowsls alone: the collapse and revival of American community. New York: Touchstone books.
40. Ulengin, B., Fusun, U. and Umit, G. 2001. A multidimensional approach to urban quality

